

VINISTA VILÁG

SZERKESZTI: Dr. TAVASZY SÁNDOR

TARTALOM

Tavaszy Sándor: A protestáns ember lelki alkata. Gusztáv Adolf a protestáns hős. — IGY SZÓL AZ ÚR. G. L. Kegyelemből hit által. — MULT ÉS JELEN. Bíró Sándor: Gusztáv Adolf és Bethlen Gábor. — Dr. John Lewis: A vallás jelenlegi helyzete Oroszországban. — KERESZTYÉN KRITIKA. — KÉZ A KÉZBEN. — KRÓNKA. *vvvvvvvv*

KÁLVINISTA VILÁG

SZERKESZTI: Dr. TAVASZY SÁNDOR

Megjelenik minden hónapban kétszer - Előfizetési díja félévre 60 Lel. Egész évre 120 Lel
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Cluj-Kolozsvár, Calea Victoriei 38
Kéziratok, előfizetési díjak ide küldendők

VI. ÉVFOLYAM

1932. NOVEMBER 1.—15.

21.—22. SZÁM

A protestáns ember lelki alkata.

— Gusztáv Adolf a protestáns hős. —

1. A reformáció mai évfordulójának ünnepe összeesik a nagy svéd királynak, Gusztáv Adolfnak a halála háromszázados évfordulójával. Mai ünneplésünk középpontjába tehát Gusztáv Adolfot, a protestántiz-

mus hősi példányképét kell állítanunk. Ünnepi érzéseinkkel ma arra a nagy férfiúra kell feltekintenünk, aki az európai protestántizmus legválságosabb korában, a harmincéves háborúban az evangélium ügyét olyan hathatósan védelmezte és szolgálta, hogy még csak a mi Bethlen Gáborunkat hasonlíthatjuk öhozá. — Richelieu francia

biboros, Gusztáv Adolf kortársa, azt mondja róla: „Ez a svéd király olyan, mint az újonnan felkelő nap, ifjú és friss, de telve ragyogó dicsőséggel. Németország meggyalázott és letiport fejedelmei nagy szükségükben úgy néztek reá, mint a hajós a sarkcsillagra“. A hasonlatot tovább vihetjük és azt mondhatjuk, hogy Gusztáv Adolf és Bethlen Gábor, az 1618. és 1648. évek között, a harmincéves háború szörnyű pusztításai felett valóban úgy ragyognak Európa egén, mint két fényes csillag, mint két rendíthetetlen hős, akik jellemüknek puritán tisztaságával és egyéniségüknek varázsával, ezekben a kétségbeejtő időkben, a bizalmat és a reménységet őrizték és fenn tartották. A reformáció ezévi fordulója adott alkalmat kínál arra, hogy tekintetünket a protestántizmus egyik legnagyobb alakjának, Gusztáv Adolfnak a személyiségére vessük és az ő lelki alkotán keresztül megismerjük a protestáns ember lelki alkotánának néhány kiemelkedő jellemvonását.

2. A harmincéves háború kétségtelenül az európai történet legborzalmasabb időszakát jelenti. A német-római császár és az európai protestáns fejedelmek között lefolyt ez a rettenetes háború, különösen Németországra oly borzalmas nyomort, amely szenvedést és akkora pusztulást jelentett, amelyhez fogható még alig van a világtörténelemben. Városok, falvak, valamennyi lakósaikkal együtt, vad kegyetlenséggel úzótt öldöklések, rombolások között tűnnek el a föld színéről. Emberségükből kivetkőzött vad zsoldosok, válogatott kínzások között gyilkolnak le gyermekeket, nőket, ifjakat és aggastyánokat. A halál sereges ka-

D. K. Bauer: Gustav Adolf. (Reformierte Kirchenzeitung, 1932. N. 37—38.)

szásaival járja be az országot és az éhség rettenetes kínjai, a járványok pusztításai nyomán, egész hatalmas vidékeken vész ki az életnek minden nyoma. Alig lehet jellemezni ezeknek az időknek borzalmasságait és a bűnnek pusztító utálatosságait! És ezt a háborút *vallás-háborúnak* nevezik a historikusok. És ez a háború a keresztyénség nevében folyt. És ezt a háborút az Isten dicsősége szolgálatára hivatkozva folytatták egyfelől II. Ferdinánd, a római egyháznak ez a hűséges és mélyen kegyes lelkű fia, másfelől a német fejedelmek, és első-sorban Gusztáv Adolf és Bethlen Gábor reformáció egyházainak eme legöntudatosabb hívei. A rombolásnak és a pusztításnak, a kegyetlenségnek és a vérengzésnek rettenetes tekintetű követeit naponként azzal küldik táborba a szembenálló felek, hogy az evangélium ügyének igazságáról van szó. II. Ferdinánd naponként a Krisztus keresztyét jelző feszület előtt könyörög és tusakodik, hogy megnyerje Isten segítségét, hogy másnap fővezére, Tilly Magdeburg városát elpusztítsa a föld színéről; hasonlóképpen Gusztáv Adolf is, mint nagy kortársa és sógora Bethlen Gábor, a késő éjjeli órákban sem tér addig nyugalomra, amíg a Szentírás fölé hajolva meg nem kérdezi Isten Igéjét s alá nem veti magát harmatozó áldásainak, hogy másnap az így nyert erők segítségével mint vérengző oroszán ember-sokaságok sorain gázoljon végig. Ebben a nagy háborúban a protestánsok épenúgy, mint a katolikusok a gyűlölet mérgét leheltették kölcsönösen egymásra. Kétségtelen, tele volt ez a háború politikai, gazdasági és hatalmi indokkal és érdekekkel. A katolikus II. Ferdinánd bizosítani akarta, a német-római császári koronára áhítózó protestáns fejedelmekkel szemben, a császári koronát, hogy az minden időben az ausztriai Habsburg-család kezében maradjon. Gusztáv Adolf a svéd koronát három terhes örökséggel: az orosz, dán és lengyel háborúkkal együtt vette át, átja kezéből és mind a hármat dicsőségesen oldotta meg. Ennek a három háborúnak az eredményeképpen övé volt a hatalom az Északi és a Keleti tengerek felett, de még mindig ott leselkedett az ausztriai katolikus Habsburg-dinasztia, amely tultengő európai hatalmánál fogva minden növekvő hatalmat kezdetben igyekezett megfojtani, tehát az előrelátó nagy svéd királynak támadással kellett önmagát, koronáját és országát védelmeznie. Hogy mennyi politikai indok és érdek játszott szerepet ebben a nagy háborúban, azt semmi sem mutatja jobban, mint az a tény, hogy a protestáns

svéd és német szövetségben egyideig ott látjuk a kifejezetten katolikus Franciaországot, sőt magát a római pápaságot is, amely épen úgy védekezett az európai egyensúlyt veszélyeztető ausztriai Habsburg-hatalommal szemben, mint a protestáns Gusztáv Adolf és Bethlen Gábor. *Valóban nem vallás-háborúról van itt szó, még ha a keresztyén vallás nevében és cégére alatt is lépnek fel a háborús felek,* és mégis a politikai-hatalmi érdekek eme nagy szövetségében az evangélium ügye forgott kockán, mert nemcsak a katolicizmus, de a protestánsizmus is érvényesülésél és fennmaradását hatalmi érdekekhez fűzte. A harmincéves háború megdöbbentően reális véres példája annak, hogy mivé lesz az evangélium ügye az emberek kezében, hogyan sodorja magával az emberi bűn szennyes árja az evangélium fehér hajóját, hogyan vész el az emberi tekintetek elől az Isten ügye a szenvedélyek és indulatok viharában, de példája annak is, hogyan forradalmiasítja az evangélium az emberi történetet és feszíti szét azokat az emberi kereteket és korlátokat, amelyek növekedésének útjában állanak. Az evangélium ügye maga soha sincsen krízisben, de szakadatlan és meg nem szűnő krízisben vannak azok az intézmények, amelyek az evangélium drága kenetét hordozzák. A vallás, mint emberi lehetőség, a keresztyénség, mint nagyszerű történeti komplexum, az egyház, mint földi intézmény szükségképenis szövődnék és bonyolódnak bele az emberi nagyotakarásokba és ezzel veszélyeztetik önmagukat és súlyos kísértésekbe sodorják híveiket. De viszont a valláson, a keresztyénségen és az egyházon keresztül az Isten Igéje is növeli, elmélyíti, kiszélesíti és fájdalmasabbá teszi azt a krízist, amelyben a világ minden életnyilatkozata szakadatlanul szenved és végődik. *Ha ebből a szempontból nézzük a harmincéves háborút, akkor megállapíthatjuk, hogy ezt a megvadult szenvedélyektől sietergő borzalmas és tartós háborút politikai-hatalmi érdekek indokolták és folytonosan befolyásolták, miután azonban ezeket az érdekeket katolikus és protestáns egyházi érdekekkel fonták össze, természetesen az evangélium ügye is kockán forgott, sőt az evangélium nagy ügye forradalmiasító erejénél fogva még kritikusabbá tette ennek a nagy háborúnak az egyes fázisait.* Felveteti azonban valaki azt a kérdést, hogy vajjon nem lehetett volna-e az evangélium ügyét kikapcsolni ezekből a politikai-hatalmi vonatkozásokból? Vajjon nem növeli és nem terheli-e különösen az evangéliumi szellelmű protestánsizmust, amely elvileg

minden imperiálizmusról lemondott, nagy felelősség ennek a nagy háborúnak rettentességeiért? Ezekre a kérdésekre az a feleletünk, hogy a történeti eseményekben egy olyan determináció uralkodik, az alap és a következmény viszonya akkora erővel befolyásolja ezeket az eseményeket, hogy merőben értelmetlen dolog így visszafelé kérdezni, hogy vajjon bizonyos tényezőket nem lehetett volna-e módosítani, vagy megváltoztatni és nem lehetett volna-e más következményekre jutni. — A második kérdésre pedig azt a választ kell adnunk, hogy a protestantizmus, hogy saját intézményes létét biztosítsa, rá volt kényszerítve arra, hogy politikai-világi hatalmak védelmét keresse, ámbar az is kétségtelen, hogy nem mindenik protestáns fejedelem volt a tudatában annak, hogy micsoda ügyet képvisel és nem mindenik hordozta azt a felelősséget, amely a protestantizmus szelleméből következett, tehát, a nagy háború borzalmisságaiért a protestantizmust is terheli a felelősség.

3. Ha így nézzük a harmincéves háborút, ebben a háttérben, akkor tudjuk igazán méltányolni a nagy protestáns svéd királynak, Gusztáv Adolfnak az alakját, aki jellemének, felelősségének nagyságával és egész nagyszerűen felépített lelki alkatával messze kiemelkedik, nemcsak katolikus ellenfeleinek, de korabeli protestáns hitfeleinek is a sorából.

A protestáns ember lelki alkatát mindenekelőtt *egyéniségének belső formája* határozza meg. Miután nem támaszkodhatik semmiféle *abszolút* emberi-földi-történeti tekintélyre, egyéniségének kialakult belső formájának kell lennie, amelynél fogva, külső támasz és gyámolítás nélkül, már önmagában, sajátos színezetű alkalmas orgánuma lehet a Szentlélek-Istennek. Protestáns ember ennél fogva csak határozott, kimetszett formájú egyéniség lehet, aki tehát öntudatosan hordozza azt a különös küldetést, amelyet Isten egyenesen öreá bízott. Gusztáv Adolf lelki alkatának a legmélyebb rétegét, amelyben préformálva volt egész élete és pályája, ez az ő sajátos erős és biztos körvonalú egyénisége képezi. Nagy kortársa és ellenfele, Wallenstein képes volt hitét megtagadni és császár-ura iránti hűségét megszegni, tehát dacára hadvezéri nagyságának és talentumának, egyénisége bizonytalan és kialakulatlan maradt egész életében. Gusztáv Adolf egyénisége, belső formájánál fogva, csak a protestáns keresztény kegyesség és a vallásszabadságért való hősi szolgálat kategóriájában képzelhető el. Ebből az életformából őt kivenni nem lehet, különben léte gyökerében szakad el.

Gusztáv Adolf, egyéniségének eme

tiszta és biztos határozottságánál fogva, a legkompaktabb lelkű emberek közé tartozott. Egyéniségének kikristályosodott belső magva volt, tehát a legnehezebb és a legbonyolultabb viszonyok között is képes volt magát belsőleg összeszedni és a bennerejlő isteni célgondolat szerint, küldetésének megfelelőleg cselekedni. Ezért nemcsak nem vezetett soha a nemtelen bosszú, de semmiféle érzelmi-hangulati elem soha hozzá nem fért, amikor elhatározásokról, tettekről volt szó. Útját, életpályáját egyéniségében kifejezett isteni rendeltetése határozta meg, amelynek irányából soha senkinek és semminek a kedvéért ki nem tért. Itt, ezen a ponton az emberiség kiemelkedő alakjainak félelmetes és szédítő magasságába emelkedett. Csak, ha így nézzük egyénisége belső alkatát, tudjuk megérteni, hogy az alig egy-nülliós ország ura, alig 15 ezer főnyi paraszti hadseregével, 1630. május 30-án hajóra mert szállani, hogy belevesse magát abba az irtózatos zürzavarba, amely ekkor a német birodalomban uralkodott. Csak, ha így nézzük, egyénisége felett uralkodó isteni rendeltetésének irányában, tudjuk megérteni, hogy képes volt kockára tenni országát, elszakadni szerelmes hitvesétől és gyermekétől, hogy kinyújtsa védelmező kardját német protestáns hittestvéreiért, sőt az európai hitszabadságért.

4. Gusztáv Adolfban a protestáns ember lelki alkatának az eszményi tökéletes kifejezését kell látnunk abban a következő rétegben is, amelyet Isten akaratának való feltétlen engedelmisségében fejezhetünk ki. Egyéniségének öntudatos és kikristályosodott természete sohasem tette őt elbizakodottá, önfejűvé és vakká. *Egyénisége biztos körvonalait Isten hatalmas akaratát formálta ki.* Gusztáv Adolf egyéniségében meglepően szemléltetve látjuk a protestáns ember jellemének azt a megfejthetetlen titkát, hogy sajátos egyéniségében annál nagyobb, minél engedelmesebb Isten akaratának. *Az egyéni öntudatosság és az engedelmisség, az engedelmes alázatosság és az öntudatos egyéniesség, teljes paradoxonjában, csak a protestáns ember lelki alkatában fonódhatnak össze szerves egységgé.* Gusztáv Adolf öntudatos, büszke egyénisége dacára, az Isten szuverén akaratát előtt a legengedelmesebb lelkek közé tartozott. Az Isten akaratának „ügyét“, amelyért első sorban harcolt, mindig nagyobbnak tekintette önmagánál és a saját személyes akaratánál. Azt vallotta, hogy nem halhat meg egy király nagyobb dicsőséggel, mint, ha Istenért és népéért viselt harcban esik el. Hosszú hadjáratának ideje alatt azt látjuk, hogy mind nagyobb engedelmisséggel

szolgáltatja ki magát az Isten örök végzésének és minél alázatosabban viszi véghez ezt az engedelmisséget, annál nagyobb lendülettel veti bele magát a harcba, semmit sem kímélve életét és nem mérlegelve és nem féltve az addig elért eredményeit. Gusztáv Adolf ebben az Istennek való mind mélyebb és odaadóbb engedelmisségében nőtt meg igazán, annyira, hogy II. Ferdinánd osztrák császár, amikor Gusztáv Adolf 1630-ban elindult Svédországból, kicsinylőleg „hókirálynak” csúfolta és hadi népét jelentéktelennek minősítette, ugyanazonban, alig egy pár hónap múlva, a breitenfeldi csata után, féltében még Béceset is el akarja hagyni.

Az Isten akaratának való feltétlen engedelmisség készíteti arra, hogy naponként kutassa és kérdezze Istennek hozzá intézett üzenetét. Gusztáv Adolf Isten akaratát kutató és imádkozó király volt. Hádjáratai alatt is rendszeresen hallgatta és maga is olvasta az Isten Igéjét, nemcsak magánosan, hanem katonáival közösen együtt imádkozott. A rohamok kezdetén hányszor hangzott fel az ő, valamint katonái ajkán az „Erős várunk nekünk az Isten”, valamint a saját maga szerzette:

„Ne csüggedj el, kicsiny sereg,
Bár egész föld tör ellened
Gyűlölség fégyverével!
Ne félj, dühe el nem tipor,
A Lélek ellen földi por
Harcolhat, de mit ér el,
Harcolhat, de mit ér el?”

És a nagy király vezéreivel és tábornokaival együtt énekelt, azaz énekelve imádkozott. Gusztáv Adolfot ez az imádkozó lelkiület tette bizakodóvá, soha nem csüggedővé és rettenthetetlen bátorságú hőssé, aki a lelkiismereti szabadságért kész volt mindig, bátran, katonái élén harcolni. Nem hiába írták a breitenfeldi csata színhelyén emelt emlékműre:

„Glaubensfreiheit für die Welt,
Rettete bei Breitenfeld
Gustav Adolf, Christ und Held.

A lelkiismereti szabadságért annyi álldással és annyi dicsőséggel harcolni csak egy ilyen alázatosan engedelmeskedő lélek tudott, mint amilyen Gusztáv Adolf volt.

5. Lelki alkatának ezekből az eddig ismertett rétegződéseiből érthetjük meg azt a további strukturális vonását, amely a protestáns ember lelki alkatának általában a nélkülözhetetlen alkotórészét képezi, t. i. az önfegyelemnek és a fegyelemtartásnak azt

a gyönyörű példáját, amely olyan ragyogóvá teszi a Gusztáv Adolf alakját is és olyan páratlanná az ő hadseregét.

Az önfegyelemnek és az önmegtagadásnak a gyakorlása lényének nem idegen, hanem születésénél és neveltetésénél fogva eredeti sajátos vonása volt. Anyja, a dán királyreány szigorú, a régi erkölcsökhöz ragaszkodó igazi puritán protestáns nő volt. Alakja egészen a mi Lorátfy Zsuzsánánkra emlékeztet abban is, hogy udvarhölgyeitől minden nap bekövetelt bizonyos mennyiségű szövést és fonást. Ilyen családi környezetben a gyermek, majd az ifjúvá serdült Gusztáv Adolf nem igényeket, hanem lemondást, önmegtagadást és önfegyelmet tanult. És ezeket egész életén át gyakorolta. Önfegyelem és önmegtagadás tekintetében katonáitól sem várt többet, mint amennyit önmagától megkövetelt. És az, aki az alázatosságban, Istennek való engedelmisségben, valamint az önfegyelemben előljárt, az tudott fegyelmezni, engedelmesre nevelni. A császári hadak — e kor szokásai szerint — országot-világot járt, szedett-vetett zsoldosokból állottak, akik a nagy zsoldért és, nem utolsó esetben, a fosztogatásért, a kövér zsákmány reménységéért harcoltak. De végeztek is pl. a Wallenstein seregei olyan pusztítást és rablást, ahol csak átalmentek, hogy nyomukat panaszt, könnyhullatás, nyomor és átok kísérte. Wallensteinnak az is volt a stratégiai elve, hogy a hadsereget annak a vidéknek kell élelmeznie, amelyiken tartózkodik, vagy keresztül megy, legyen az jóbarát, vagy ellenség. Igaz, hogy Gusztáv Adolf a hadseregét nem zsoldosokból, ezekből a sópredék népségből, hanem az általános védkötelezettség alapján, népe legjava részéből gyűjtötte. Volt is az ő hadseregében rend és fegyelem, annyira, hogy úgy a protestáns, mint a katolikus lakosság bámulattal és tisztelettel tekintett utána mindazokon a helyeken, ahol csak az ő hadserege megfordult, vagy, amelyeken átment. Amikor 1632. május közepén a legnagyobb és a legexponáltabb katolikus területre, bajor földre lépett és készült egyik leggonoszabb ellenségének, Miksa fejedelemnek fővárosába: Münchenbe bevonulni, a lakosság rémületében vagy elmenekült előle, vagy rejtkehelyeken húzódott meg, mert meg volt mindenki győződve, hogy a protestáns Magdeburg feldulásáért a katolikus München fog bosszút állani. A nagy király május 16-án bevonult a városba és a szorongó, kétségbeesett lakosságnak tudomására hozta, hogy senkinek sem lesz bántódása, mert a svéd király nem szokott bosszút állani véd-

telen embereken.² De nemcsak ő maga, a nagylelkű és nemes szívű fejedelem, de katonái sem engedtek meg maguknak semmiféle fegyelmetlenséget és zabolátlanságot. Ez pedig olyan páratlan jelenség ebben a korban, hogy szokatlanságával, mint valami feltűnő szín, kirí és egyenesen az idegenszerűség hatásával ragad meg.

Amikor a Gusztáv Adolf önfegyelméről beszélünk azonban állapítsuk meg azt is, hogy ennek a nagy embernek nem volt könnyű dolog a benne forrongó fizikai és pszichikai energiákat uralma alatt tartani. Öseitől a normann vér cholерikus temperamentumát örökölte, amely, ha emberi gyöngegségében megejtette és ha annak akadálytalan kitérését engedett, úgy egész valóját megrázta, de viszont jelleme nagyságát és nagyszerű önuralmát mutatja, hogy minden ilyen esetben bárkit is bántott meg, legyen az alacsony, vagy magas rangú, azonnal készen volt hibáját helyre is hozni.³

6. A Gusztáv Adolf lelki alkatának a vizsgálatánál nem mellőzhetjük az ő nagylelkűségét és türeghességét sem, amelyet még a vele ellenséges indulatú katolikus-sággal szemben is gyakorolt. A felekezeti törelmességnek az a fokozata, amelyen Gusztáv Adolf állott a *türelmetlenségnek ebben a korszakában* messze kiemelkedik. A kérelhetetlen hitkényszernek ebben a korban Gusztáv Adolftól egy óriási nagy lépés volt az az elv, hogy mindenkit a maga helyén, a maga országában a maga vallásában kell tisztelni és lelkiismereti szabadságában zavartalanul biztosítani.

Svédországban a népakarat által hozott és biztosított törvények rendkívül szigorúak voltak a katolikus vallással szemben. Az ország maga kifejezetten és nagyon határozottan lutheránus országnak tekintendő. A fennálló törvények szerint a svéd ember, amennyiben katolikus volt és vallásában meg akart maradni, három hónapon belül el kellett hagynia az országot. Aki gyermekét külföldön katolikusnak neveltette az országból kiűzetett és minden vagyonát elveszítette, valamint az is kiűzetett és állampolgári jogait elveszítette, aki a katolikus egyházba áttért. Ezeknek a törvényeknek alapján Gusztáv Adolf is kivégeztetett három svéd ifjút, akik külföldön katolizáltak és az országba visszatértek. Ez utóbbi tény szemére vetik Gusztáv Adolfnak és méltán, bár méltóságára szolgál, hogy a visszatért

ifjak tudták, hogy micsoda sorsnak mennek elibe, de menti őt az is, hogy nemcsak visszatértek ezek az ifjak, de az ország nyugalmát és békéjét veszélyeztető jezsuitákat is hoztak magukkal. De menti Gusztáv Adolf magatartását az a tény is, hogy ezeknek a szigorú törvényeknek nem konfesszionális-egyházi, hanem politikai tendenciájuk volt. Védekezést jelentettek ezek a törvények a svéd uralkodó-ház katolikus lengyel ágával szemben, amely ismételt kísérletet tett, különösen a jezsuita befolyás útján hogy Gusztáv Adolfot a svéd trónról megfossza.⁴ *Kétségtelen, hogy Gusztáv Adolf, mai szemmel és a tolerancia mai mértékével ítélve meg, a maga módján türelmetlen volt, de csak ott és addig a határig, amíg a protestánsizmus fennálló birtokállományát és történelmileg igazolt és biztosított igényeit kellett védelmeznie.*

De nézzük meg és ítéljük meg őt ott és azokon a helyeken, ahol katolikus lakossággal állott szemben és hasonlítsuk őt össze katolikus kortársaival. Említsünk néhány jellemző esetet! Amikor hadjárata első nagy győzelme, a breitenfeldi csata után, 1630. szeptemberében, elfoglalván Lipcset, majd bevonult Thuringiába, először Erfurtot kereste fel. Ebben a városban megjelentek előtte a különféle szerzetes-rendek főnökei, akiknek kijelentette, hogy ne féljenek tőle, mert *nem a katolikusok üldözésére fogott fegyvert, hanem hitsorsosainak védelmére.* Amikor pedig a jezsuiták jöttek és kegyelemért könyörögtek, ezeknek a következő erélyes szavakat mondotta: „Mind a háborúságért, melyet ti idéztetek elő és a vérért, melyet a ti izgatásotokra kiontottak, egykor számot adtek Isten ítélőszéke előtt. Én ismerlek benneteket, sokkal jobban, mintsem gondoljátok, a ti szándékaitok gonoszok, tanaitok veszedelmesek, magaviseletetek büntetésreméltó. Tanácsolom, hogy kövessétek más lelkészek példáját és ne ártsátok magatokat a politikába. Még egyszer mondom néktek, maradjatok nyugodtan és intsétek társaitokat is az engedelmességre. Akkor, de csak akkor, maradhattok ezentúl bántatlanul. — Valóban királyi beszéd és királyi nagylelkűség volt ez azokkal szemben, akik legelső sorban voltak felelősök azokért a világbonyodalmakért és azokért a katasztrófális nyomorúságokért, amelyek a harmincéves háború folyamán az emberiségre zúdultak. — Vagy említsük azt az esetet, amikor 1632. májusában bevonult Münchenbe, ebbe a kifejezetten katolikus fővárosba. Első királyi tette

Dr. Szeberényi Lajos: Gusztáv Adolf svéd király Prot. Kultúrkönyvtár 5. szám, 66. lapon.

³ D. K. Bauer idézett tanulmánya.

⁴ U. a.

az volt, hogy *mindenkinek biztosította a vallásszabadságot* és keményen megintette azokat, akik zavarni merik a mások istentiszteletét. Nemcsak a misemondást engedte meg a nagy protestáns király, de az ő megszállása alatt lévő városban a katolikus utcái processziókat is biztosította.⁵ Hogy a konfesszióális türelemnek micsoda példái ezek, csak akkor tudjuk meg, ha összehasonlítjuk őt katolikus kortársaival, különösen II. Ferdinánd császárral, aki, ha egyszer protestánsoktól lakott területen hatalomhoz jutott, ott az eretnekek vérontásában nem ismert határt, ott, valóban bolsevista-módon, nemcsak minden kultúrát, de még a humuszt is elpusztította. (Gondoljunk pl. Csehország feledülésére a fehérhegyi csata után.)

Az „újnak“ nevezett magyar történetírás egyik kiváló művelője, Szekfü Gyula megkísérli, hogy a 16. és 17. századok protestántizmusának „toleranciáját“ egy színvonalra állítsa a korabeli katolicizmussal, hogy ezzel a protestántizmus szellemi és erkölcsi fölényét a *katolicizmus javára* kiegyensúlyozza. Megállapítja, hogy a protestánsok is a vallásszabadságot csak akkor hangoztatták, amikor erre nekik, saját érdekükben is szükségük volt. Történeti tévedésnek vallja, ha a 17. század vallási elnyomottságában, t. i. a protestánsokban a későbbi racionálisztikus tolerancia védelmezőit látjuk.⁶ Ebből a felfogásból pedig az következik, hogy a nagy protestáns királyok és fejedelmek, valamint a protestáns népek és országok a vallásszabadság nagy elvét csak politikai érdekből vallották volna, tehát ez a nagy elv a pusztá létfenntartás argumentálására szolgáló politikai-taktikai eszköz lett volna. *Állapítsuk meg, hogy a 16. és 17. századok protestántizmusa által követelt vallásszabadság csakugyan nem azonos a racionálisztikus tolerancia-gondolatával. A kettő között egy egész világ van. A racionálisztikus tolerancia-gondolata a vallási közönbösségnek elszíntelenítő tendenciájából született, a protestáns vallásszabadság gondolata pedig a reformációtól követelt lelkiismereti szabadság nagy evangéliuma követelményében gyökerezik. Vigyázzunk tehát, ha a vallásszabadság elvét engedjük, hogy a történetmagyarázat pusztá érdek-elvévé súlyosbítsa le, ezzel a reformáció legdrágább ajándékát a lelkiismereti szabadságot ejtjük el és engedjük kismémmiztetni.* Kétségtelen, hogy a lelkiismereti sza-

badtságban gyökerező és abból következő vallásszabadság, mint élet-elv és mint életgyakorlat, a protestánsok részéről sem fedik egymást, de hiszen azzal tisztában is van minden elfogulatlan történetiszemlélet, hogy a nagy élet-elvek és életigazságok felismerésétől és megvallásától, azok gyakorlati megvalósításáig, nagyon hosszú és kísértésekkel teli az út. *Azt azonban nem engedjük elvitatni, — amint a jenti esetek is bizonyítják, hogy a Gusztáv Adolfok és a Bethlen Gáborok nem politikai belátásból, hanem hitbéli meggyőződésből követték a vallásszabadságot a katolikus hűkényszer gondolatával szemben, amelynek alkalmazását a protestánsok, mint idegen gondolatot éppen katolikus ellenfeleiktől tanulták el és utánuk menve alkalmazták.*

7. Végül mutassunk rá a protestáns ember lelki alkatában arra a strukturális vonásra is, hogy a protestántizmus bár az Isten Igéjét mint minden emberi leszéddel szemben merőben más minőségű és az emberi beszéd felett álló ítéletes valóságot vallja, de egyszersmind erőteljesen követeli, hogy az emberi szellemiség és minden emberi érvényesség az Ige kultivációja alatt álljon, tehát kultúrát alkossan. Kultúra, tehát tudomány, művészet, erkölcsi életfelfogás és világnézet nélkül a protestántizmus el nem képzelhető. A kultúráltság tendenciája a protestáns lelki alkat elidegeníthetetlen sajátja. És Gusztáv Adolf ebben a vonatkozásban is kimagasló kortársai sorából. Városokat alapít, gimnáziumokat létesít, az upsalai egyetemet újjászervezi, gazdag fundációkkal látja el, a főnemeseket azzal fenyegeti, ha fiaik nem tanulnak, elveszítik rangjukat és örökségüket. Ő maga nemcsak a haditudományokban, hanem az általános műveltség tekintetében is, el egészen a theologiai elmélyülésig, igazi kifejlett és kompakt szellemiséggel rendelkezett. A német tudományosság centrumait nemcsak ő maga látogatta, de igyekezett azokkal, a kultúrált ember szenvedélyességével nemzete fiai javára is a legelőnkebb kapcsolatot fenntartani.⁷ Valónak látszik, hogy vágyott a német császári korona után, de ezt a vágyát is az a tiszta kultúrális motívum befolyásolta, hogy valamikor Svédország és a Német-birodalom egy hatalmas nagy germán kultúr-közösséggé épüljön ki.

8. Ime, ezzel a nagy férfiúval ajándékozta meg a nagy Reformáció termelte pro-

Szeberényi i. m. 57. lap.

Szekfü Gyula: Magyar történet. A tizenhetedik század. (Homan—Szekfü: Magyar történet V. kötet.) 267—268. lapokon.

Max Lenz: G. A. (Realencykl. f. prot. Th. u. K. VII. kötet 239—251); *Wasenleber*: G. A. (Religion in Geschichte u. Gegenwart II. Bd. 1537 és kk.); *Marczali*: Nagy képes Világtört. VIII. kötet 458 és kk. lapokon.

testántizmus a világot. Isten ajándékának kell tekintenünk, hogy a Reformáció napjának áldott évfordulóján a figyelmünket és az érdeklődésünket reá irányította. A Gusztáv Adolf személyisége, nagyszerű lelki alkátának gyönyörű vonásai, jelleme és tettei az egész világprotestántizmus gazdag örökségét képezik. Örvendjünk, hogy mi erdélyi protestánsok, Bethlen Gábor álmunusai, mi is részesek vagyunk ebben az örökségben. Azonban tekintsük meg a mi tényleges szegénységünket és ismerjük meg és ismerjük be, hogy ez a nagy örökség nem igazi forgó tőkécje a mi szellemi életünknek. Ma a nagy szellemi javak és a valódi erkölcsi értékek inflációjának, sőt deválciónak a korában, tekintsük meg, hogy ténylegesen *mi* vagyunk és nagy örökségünk igazi birtokbavételével, annak hasznosításával *mi*kké lehetnénk. A Reformáció és a protestántizmus igazi nagy hőseinek az ítélete alatt, tekintsük meg magunkat, hogy mi bizony nagyon sokszor, mindennapi életünkben, csak napi értékű kicsi gondolatok, szegényes egyéni igazságok vékony pénzeskéi-

ből élünk és az a veszély fenyeget, hogy a Reformáció nagy igazságai és a Gusztáv Adolfok nagy küldetéséből kiszikrázó tiszta fény elvész a mi nagy közönbösségünk szürkeségében. Tekintsük meg magunkat, vajjon nem fenyeget-e az a kísértés, hogy azokat a javakat, amelyeket a múltban adott a bőkegyelmű Isten, mi csak muzeális becsű dolgoknak tekintsük, amelyekről időnként letörölgetjük a port és az ünnepélyesség kedvéért elévesszük és ha eldicsekedtünk klenódiumszerű igazságainkkal és gondolatainkkal, ismét csak visszahelyezzük emlékezetünk rendezetlen múzeumába!!! Az legyen a Reformáció 1932. évi ünneplésének a legnagyobb ajándéka, hogy levetkezvén szürke közönbösségünket, ismerjük meg és lássuk meg, hogy a nagy Reformációban és a protestántizmus ragyogó hőseiben, és épen ma a Gusztáv Adolf protestáns lovagi alakjában Isten nagyságos tettei ragyognak felénk! Szóljunk hát a zsoltárróval: „Hatalmasan cselekedett velünk az Úr, azért örvendezünk! (126, 3).“

Tavaszy Sándor.

Kegyelemből hit által.

Kegyelemből tartattatok meg, hit által; és ez nem töletek van: Isten ajándéka ez;

Nem cselekedetekből, hogy senki se kérkedjék.

Efézus 2:8—9. v.

Október 31-nek állandó és komoly kísértése, hogy amikor megtölti lelkiünket a nagy, dicsőséges múlt fényével, ugyanakkor kaput tár a terméketlen, megrontó gögnek is, mert letagadhatatlanul olyan rendkívüli értéket, olyan világtörténelmi eseményeket, nagy lelkék olyan nagy tetteit idézi emlékezetünkbe, melyek örökre ünneppé szentelik e napot. Az olyan emlékezés azonban, amely előtt a mai nap fényében *csak* emberek, *csak* emberi tettek jelennek meg, semmitérő, sőt veszedelmes. Semmitérő, mert mit használ ma az egész múlt, annak minden dicsősége és hőse. Mihelyt jön a mindennapi élet a maga kicsiny, de véresen komoly kérdéseivel: köddé foszlik a múlt, halott és tehetetlen embereké lesznek hősei. Veszedelmes az ilyen

emlékezés, mert lever, elcsüggeszt: ilyen nagy múlt után ilyen nyomorult jelen!

Az Ige arra figyelmeztet, hogy egyházunk hőseinek ne nagyságára, hanem *kicsiségére* emlékezzünk. Lássuk meg, hogy egész bizonyosan voltak jellemükben árnyoldalak, és életükben olyan pillanatok, mikor egészen kicsi, nagyon is gyarló embereknek mutatkoztak. Ez a megismerés vezet el az ünnep áldásához. Addig kell jutni, „hogy senki se kérkedjék“. Mert akkor ragyog fel az igazi nagyság: *Isten nagysága*. Akkor ragyog fel az a hatalom, mely ma is töretlen erőben áll és uralkodik: a kegyelem.

Október 31. fénykörében egyetlen olyan személyiség sem maradhat, aki magának követeli a tömjénezést. Ha Luther, Kálvin és a többiek a maguk zsenijének rendkívüliségeivel csináltak volna történelmet, kétségbe ejtene a reájuk való emlékezés. Hol vannak ma a heroszok, az emberfeletti emberek? De, ha bevalljuk, hogy hozzánk hasonlóak voltak, akkor és csakis akkor reménykedhetünk a reménytelenségben. Kicsinyek, gyarlók vagyunk, kicsinyek, gyarlók korunk legismertebb vezetői is: de nagy az Isten, győzhetetlen az ő kegyelme.

A kegyelem előtt nincs lehetetlen, mint ahogyan akkor nem volt lehetetlen. Nem

azon fordult meg akkor, hogy kedvezőbbek lettek volna a külső körülmények, jobbak az emberek. Az ember ember volt akkor is és a világ világ. Miért kételkednénk, hogy a kegyelem kegyelem ma is? Hiszen ma is vehetünk kegyelmet kegyelemért Attól, aki teljes vala kegyelemmel.

A reformáció hőseit nagyokká az tette, hogy odatartották hitük üres edényeit a kegyelem elé, hogy töltsse meg gazdagságával.

És ezáltal lettek ezek a gyarló, hozzánk hasonló emberek a hit hősei, akikre nem volt méltó a világ!

Kegyelemből hit által: ez a mai nap üznete. Feladni minden reményt az emberi erő és segítség felől, lemondani az önerőből való menekülésről, és minden feltétel nélkül átadni a vezetést Annak, akiben Isten kegyelme testté lett: a Jézus Krisztusnak!

G. L.

Gusztáv Adolf és Bethlen Gábor.

A XVII. század eme két nagy embere, svéd és magyar népnek örök büszkeségei, nem véletlenül kerülnek egymás mellé. Midőn a legendás svéd király halálának emlékezete felhívja figyelmünket életére és annak reánk, protestánsokra annyira nevezetes végére. Eszünkbe kell jusson ennek az időnek másik kimagasló egyénisége, kire csak mindig meghatott büszkeséggel gondolhatunk, mint egy olyan vezérére fajunknak, akiben az akkor is szétszakadt magyarság leghatalmasabb élniakarása lett valósággá. Hiszen ezt a kettős megemlékezést az is könnyűvé teszi, hogy a XVII. sz. i. protestantizmus eme két vezére meglepően sok tekintetben azonos törekvéseknek volt hordozója. Mindkettő egy félreeső, kevéssé ismert országot és népet állított az érdeklődés európai központjába; s az utódok már készen kapták tőlük azt az előnyös helyzetet, melyet e két nép számára az európai országok között ők építettek meg. Jellemükben is nagyon sok a közös vonás, s ha a közöttük keletkezett összeköttetés szálait szedegetjük, csak mélységes bánattal gondolhatunk arra, hogy a Bethlen halála épen akkor akadályozta meg kettejük együttes működését, mikor ennek útjából már minden akadály elhárult. Mert az kétségtelen, hogy az erdélyi fejedelem 1629-i halála nélkül a harmincéves háború eme korszaka egészen másképpen alakult volna.

A svéd király és erdélyi fejedelem közti politikai együttműködést már az 1625-ben keletkezett sógorsági viszony is természetesen hozta magával, eltekintve attól, hogy a Habsburgok ellen szervezett protestáns koalíció ügyeit mindketten a legnagyobb érdeklődéssel figyelték. Miután azonban az ugyanekkor tartott hágai tanácskozás a dán királyt tette a

koalíció vezérévé, Gusztáv Adolf, érezve a saját értékét, egyelőre nem vett részt aktívan a német császár elleni harcban, hanem inkább a már régebb tartó lengyel-svéd háborút igyekezett likvidálni. E téren inkább dinasztikus és sajátosan svéd érdekekért küzdött, a Kelet-tenger uralmáért, mely Bethlennek nyilvánvalóan nem volt épen olyan fontos, mint az európai protestantizmus sorsa. Nyilvánvalóan ezért nem fogadta el Gusztáv Adolf felhívását, melyben sógora közös fellépésre igyekezett őt megnyerni Lengyelország ellen. A Bethlen dél felől jövő működése igen jelentős előnyt és biztosítékot hozott volna az északról indított hadjárat sikere tekintetében, de a fejedelem nem vállalta a neki szánt szerepet. Ellenben arra törekedett, hogy a svéd királyt meggyőzze a lengyel hadjárat másodrendű fontosságáról, akkor, midőn meg van egy nagy összefogás reménye a protestantizmus ellen küzdő német császárral szemben. Bethlent még az is visszatartotta a lengyel hadjáratától, hogy siker esetén igen kétségessé válhatott a lengyel trón betöltése, melyre úgy ő, mint svéd sógora komolyan készült s finom érzéssel megsejtette az ebből származható nehézségeket.

Ez a visszautasítás, mely a svéd javaslatát érte, nem vágta be útját a további tárgyalásoknak a két uralkodó között. 1625-től egészen Bethlen haláláig s utódai idejében is állandóan utaznak a diplomáciai követek Svédországból Erdélybe s e követek jelentései nem kis mértékben világosítják meg az akkori viszonyokat. A követek levelezéséből tudjuk, hogy Bethlen életének két utolsó évében már teljesen előkészítette volt a lengyel trónért indítandó akciója terveit. Gusztáv Adolf lengyelországi sikerei nagyban hozzájárultak tervei kialakulásához, ebben a tekintetben, de így is csak teljes körületekintéssel akarta azt végbevinni, török és orosz támogatással. Az a józan politikai gondolkodás, mely egész életében megnyilvánult, itt sem engedte, hogy e fontos terv keresztülvitelében valamit is a véletlenre bizzon. Sajnos, azt már nem érthette meg, hogy e szándékát megvalósítsa, mert alig hogy

az ügy érdekében megbízott francia diplomaták Erdélyből eltávoztak. A fejedelem régóta súlyosbodó betegségének áldozatul esett, épen akkor, mikor a Gusztáv Adóffal való szoros együttműködése más fordulatot adhatott volna a középeurópai történelmi fejlődésnek.

Erdély külpolitikai súlyát azonban sikerült az európai diplomáciával megéreztetni, amely utódját, I. Rákóczi Györgyöt e tekintetben különösen előnyös helyzetben találta. Fő-

leg Gusztáv Adolf az, aki mindenképen szerelte volna Rákóczit a Bethlen által tervezett együttműködés megvalósítására rábírni, de bizony ez a megvalósulás csak akkor következett be, mikor a svéd király már régen követte Bethlent a halálba, feláldozva magát az élete nagy céljáért. Az európai protestantizmus vezéralakjai ők mindketten, akikre mai utódaik soha meg nem szűnő hálával kell, hogy tekintsenek.

Biró Sándor.

A vallás jelenlegi helyzete Oroszországban.

Dr. John Lewis.

E cikk írója hosszabb tanulmányutat tett Oroszországban. Ennek az utnak adja itt a valóságos életet illető leírását. A fordító angol eredetiből dolgozta át e cikket. A cikk a „British Weekly“ 1932. 18. számában jelent meg.

I.

Amikor Leningrádba érkeztünk, szó sem volt arról, hogy a szabad mozgásunkat bármi is akadályozták volna. Csakhamar kitűnt, hogy Oroszországban épen olyan szabadon lehet utazni, mint akárcsak Európában. A mi kis társaságunknak megengedték, hogy bármit lefényképezzen, kivéve az erődítményeket és szabadságunkban semmi korlátozás nem volt. Ha kértük, elláttak vezetőkkel, de mivel közülünk ketten beszéltek oroszul inkább azok nélkül jártunk. Igen sok templomot látogattunk meg s vallásos kérdéseket vitattunk meg csaknem mindenkivel, beleértve a papokat is. Mindennél teljes őszinteséget találtunk és még kíséreltet sem vettünk észre arra nézve, hogy valamit elrejtsek előlünk. Bármi is történik a vallással Oroszországban, az teljesen nyíltan történik.

Hamarosan észrevettük, hogy a templomok nyitva vannak, a nem gör. keleti egyházak szabadon tarthatnak összejöveteleket hogy az istentiszteletek háborítatlanul folynak le és vallásos körmenetek az utcákon vonulnak végig, anélkül, hogy bárki is háborgatná azokat. Mindazonáltal az is igaz, hogy a vallás rendkívül népszerűtlen s valami általános vágy él, hogy azt teljesen elpusztulva lássák és egy állandó romboló és elbátortalanító politika van folyamatban.

A legrövidebb összefoglalásban itt van a kutatásunk eredménye és azok a következtetések, amelyeket személyes tapasztalat útján vontuk le:

1. Ugy tetszett, hogy nem több, mint 10 százalék a istentiszteleti helyeknek áll zárva. Az látszik, az általános szabálynak, hogy ezt, (t. i. a bezárást) akkor teszik meg, ha a hívek túlnyomó többsége kéri. Mindamellettt igen sok templomot találtunk nyitva, dacára a nagyon kis gyülekezetnek és azt mondták, hogy mindaddig, amíg csak egy maroknyi is eljár egész biztosan megtarthatják a templomukat,

Azonban ilyen esetekben kétséges, hogy ezt hosszú ideig megtehetik-e, mivel ma az állam az épületet nem tartja fenn, a papokat pedig nem segíve. Az általános vélemény Oroszországban, úgy a vallás barátai, mint ellenségei között, hogy az állami segítség megvonása megölte az egyházat és pusztán gazdasági okokból pusztulásra van ítélve.

Láttunk lerombolt templomokat és olyanokat amelyeket tornatermeknek vagy kluboknak alakítottak át, de nem többet, mint ahányat lehet látni hasonló cél szolgálatában, a mi angliai nagyvárosaink periferiáin. A falusi templomok nagyrészt nyitva vannak, de ahol kettő egymáshoz nagyon közel van, a gyülekezet gazdasági célokra használja.

2. A papok igen nyomasztó anyagi helyzetben vannak, mivel nekik nem adják azokat a kooperatív tagsági jegyeket, amelyeket minden munkás kap és így arra vannak utalva, hogy drága üzletekben vásároljanak. Egyéb-ként is meg vannak fosztva politikai jogaiktól a volt cári tisztségviselőkkel és rendőrökkel együtt.

3. Szerencsénk volt, hogy találkoztunk ott lakó angol és amerikai állampolgárokkal, akik első kézből származó és pártatlan információkat adtak a vallásüldözésekről. Ugy látszik, hogy csak azok a papok kerültek bajba, akik részt vettek az ellenforradalmi mozgalmakban. 1918-tól 1921-ig, amikor az Entente intervenciója folyamatban volt, gyakori kísérletek történtek az ellenforradalom megindítására, amelyeknek az volt a céljuk, hogy Denikin, Wrangel és Ironsides tábornok hadseregének szolgáttassanak csapatokat és amelyeket volt tisztek, hivatalnokok és papok vezettek. Ezt az ellenforradalmi politikát az egyház most már feladta és jelenleg minden politikától gondosan távoltartja magát, úgy, hogy ebből a szempontból most békeség is van.

4. A nem-orthodox „szekták“, amint őket általában nevezik s amelyeket a cár alatt elnyomtak, úgy látszik virágzanak. A bolsevikeknek gyanus volt s meg is ütköztek a vallásos énekek éneklésének szokásán és azon a kísérleten, hogy társadalmi munkát indítottak meg, abból a célból, hogy a népet templomaikba vonják. Ravasz és lelkiismeretlen politikának tartották ezt, amelynek az a célja, hogy a tudatlanokat elcsábítsák. Ezért aztán

velük szemben ellenséges indulatuk voltak, sőt egy néhány esetben követelték is, hogy a gyülekezet adja fel a társadalmi munkát és teljesen a vallás lelki oldalára korlátozza magát. Mindazonáltal a baptisták és más nem-orthodoxok számban nagyon megerősödtek és ahol a politikától távortartották magukat, háborítás nélkül élhetnek. Ott azonban, ahol eszük közlő adták magukat a cárista szervezeteknek, vagy pedig erőszakoskodásokról szóló történeteket koholtak abból a célból, hogy azokat külföldön terjesszék, komoly veszedelembé kerültek.

5. A vallásos nevelést teljesen eltörölték az állami iskolákban, ahol megelőzőleg a papok naponként adtak vallásórákat. Ez súlyos csapás a vallásra nézve. Az orosz egyháznak nem voltak vasárnapi iskolái s így most a gyermekek sehonnan sem kaphatnak vallásos nevelést, csupán a szüleiktől. A vasárnapi iskolák megindítására nincs kísérlet, de nem is engednék meg azokat. Ha „csupán“ ezért is, kétséges, hogy a vallás sokáig élhessen.

6. Más oldalról egyáltalában nem igaz az, hogy a gyermekeket atheizmusra tanítanák. Természetesen van egy Secularista Társaság, amely irodalmat ad ki, előadásokat tart és kiállításokat rendez, de ennek semmi köze sincs az állami iskolákhoz.*

II.

A helyzet egyik legveszedelmesebb jelensége az egyházzal szemben való nyílt megvetés, amit az ember minden vonalon megtalál. A vallás határozottan népszerűtlen. Nem az az eset, mint ahogy várnók, hogy egy atheista kisebbség a főmegben levő mély vallásos ösztönt elnyomja. A törvény az, amely fellázad a vallás ellen. Ugy látszik, hogy ez az egyháznak a corrupt és zsarnoki cárista állammal való szoros kapcsolatából, a papok szabadságából és tudatlanságából, az egyháznak ama magatartásából, amelynél fogva hivatalosan megtagadta hatalmas vagyonának az 1921-iki éhség enyhítésére való felhasználását és végül abból a nyílt ellenségeskedésből következik, amellyel az egyház a neveléssel, szabad eszmékkel, természettudománnyal, szabad irodalommal, szabad sajtóval és szabad véleménynyilvánítással szemben viseltetik. Ugy látszik az orosz egyház a rosszabbik oldallal azonosította magát és ez most hozza meg a maga következményeit. A nem-orthodoxok ezzel szemben megszabadultak ezektől a vádaktól. Noha sokat veszítenek el a rokonszenves voltukból „fundamentalizmusuk“ miatt, (a Biblia betűihez való ragaszkodás a természettudomány dolgaiban is. Ford.) ami arra kényszeríti őket, hogy a természettudománnyal szemben ellenséges álláspontot foglaljanak el. A természettudomány rendkívül népszerű a mai Oroszországban. Mint eme súlyos ellentétnek egyik példája említhető, hogy Leningradban a vallásellenes museum egyik legnevezetesebb látványosa az az inga, amelyet a templom kupolájába függesztettek fel, a Föld forgásá-

nak bizonyítása végett. A mi számunkra hihetetlennek látszik, hogy ennyire obszkurus legyen a vallás természettudományi dolgokban és magát efféle gúnyolódásnak tegye ki, de Oroszországban így van.

Az orosz egyház romlásának nem minden jelensége gonosz. A zsidók és keresztyének közötti ősi ellenségeskedés, amely a Fekete Százak borbélyos pogromjaira és mészárlásaira vezetett, teljesen megszűnt. A kommunisták a vallásos hit teljes szabadságához ragaszkodnak. Délen a mohamedánizmus virágzik még és sok más felekezet is van. **Ez a szabadság azonban megengedi a Szekularista Társaságnak is, hogy a maga vallásellenes propaganda-kampányát végrehajtja!** A kommunisták azt követelik, hogy becsületes harcban és az iskolában való természettudományos nevelés segítségével szorítottassék le lassanként a vallás a mezőnyről. Ez a propaganda rendkívül élénk és népszerű módon folyik: kiállítások és felvonulások útján.

*

A görög egyház jelenlegi kultuszának órzéki és misztikus hatása van. Kórusok és papok vezetik az egész istentiszteletet és a gyülekezet nem nagy részt vesz benne. A liturgia és a Biblia nyelve ismeretlen a hívők előtt. Több istentiszteleten vettünk részt és a mi tényleges benyomásunk az volt, hogy bár a numinosum érzése erős és valódi lelki áhítat van jelen, mégis olyan kultusz ez, amely teljesen meg van fosztva az etikai és az értelemezhető tartalomtól. Megláttuk, hogy csupán a Krisztus neve, de nem a szelleme is, az ami jellemzi ezt a vallásosságot. Ugy tetszett, hogy ez a Jézus élete hiányos ismeretének a következménye. Születésének, csodáinak, halálának, feltámadásának a pusztá tényein kívül úgy látszik, semmit sem tudnak az ő életéről és tanításairól. Tolsztoj parasztjainak evangéliumi, egyszerű kegyessége mithosz.

A mai Oroszországban egy haldokló hit szomorú látványa tárul elénk. Igaz ugyan, hogy a nagyobb székesegyházak a hívek tömegét vonják magukhoz, de ezek nagy területről jönnek ide, míg az egyszerűbb templomokban alig lát az ember mást, mint egy maroknyi öreg embert és asszonyt. A baptista szekták virágzanak ugyan, de mi lesz a következménye az ő fundamentalista nevelésüknek? Ők a tegnapi parasztjaihoz fordulnak: fognak-e fordulni a holnap művelt ifjúságához? Egyébként a nem ortodoxokat is diszkreditálták azok a fanatikus szekták, amelyek közül némelyik immoralis praktikákban kétségtelenül bűnös. Gyakran hallunk a dukhoborokról, de rendszerint csak a pacifizmusukra és a Lélekhez való ragaszkodásukra gondolunk, de nem vesszük tekintetbe azt aényt, hogy megvan az a nagyon is különös szokásuk, hogy meztelenre vetkőzödnék. Az orosz quekereket is ugyanaz a szellem hajtja, amelyik a XVII. sz. különös szektáit mozgatta. Ez nem valami fényes, vagy reményre jogosító fejlődés. Az ember nem tudja legalább egy parányát megtagadni a rokonszenyvenek a bolsevikiektől, a miatt a türelmetlenség miatt, amellyel ők a vallásos entuziazmusnak ezekkel a rendkívüli és inkább re-

* Az író úgy látszik nem ismeri a „Pravda“ és a „Krasznaja Gazetta“ gyermeklapját. Szerk.

akcionarius formáival szemben viseltetnek. Az immoralis szektákat ma teljesen elnyomták és most a leningrádi vallásellenes muzeumban, dokumentumok, fényképek és viaszmodellek mutatják be eltévelyedéseiket.

A kommunisták a vallást a kooperatív társadalmi renddel, a természettudományos neveléssel és a drámával próbálják pótolni. Az utóbbi a maga propagatorikus formájában arra törekszik, hogy az életet az új ideálok érdekében tolmácsolja és számukra úgy intellektuális, mint érzelmi lelkesedést keltsen fel. A kommunizmus rendkívüli morális követelményeket állít fel az egyik oldalon, noha ez a másik oldalon hiányzik. A jövő érdekében önzetlen munkát követel és ha ezt meg nem kapja, pusztulásra van ítélve. Az a nagy kérdés, hogy ez a magas színvonal elérhető-e

vallás nélkül és fenntartható-e akkor, amikor ezeknek az első napoknak a lelkesedése elhalványodott?

*

Mi bizonyosak lehetünk egy dolog felől: azoknak a dolgoknak az elsepertetése, amelyek megrendíthetők, csak haszonnal járhat. Ha azonban van állandó elem a vallásban, ha van benne a megrendíthetetlen dolgoknak csak egy magvacskája is, úgy ez az értéktelen dolgok pusztulásának idején nem szenvedhet. Amikor a babona és a világiasság elpusztult az igaz egyház felkel, hogy kifejezést adjon az emberi lélek kiirthatatlan vallásos vágyakozásának és kifejezést találjon egy olyan társadalmi rendben, amely a Krisztus Lelkével megegyezik.

Fordította: Tunyogi Cs. András.

Keresztyén kritika

„Hierarchikus diktátura.“ Lapunk utolsó számában, az egyházfegyelem sürgösségéről írott cikkünkre egyházunk egyik igen derék, öntudatos és munkás világi tagjától választ kaptunk, amellyel foglalkoznunk kell, nemcsak a levélíró személye iránti tiszteletből, de az ügy érdekében is, amelynek szolgálatában állunk. Ezt a levelet valóban „egy Egyházáért aggódó lélek vallomásának“ kell tekintenünk. Kétségtelenül igaz, hogy az egyházfegyelem gyakorlásának két oldala van, az egyháztagok és a lelkipásztor személye. Előbbi cikkünkben kifejezést is adtunk annak, hogy az egyházfegyelem kérdésénél úgy az egyháztagokat mint a lelkipásztor személyét tekintetbe kell vennünk, jóllehet mi ez alkalommal az előbbi oldalra helyeztük a fősúlyt, amíg a mélyen tisztelt levélíró a kérdésnek csak a lelkipásztor személyét illető oldalára van tekintettel, amikor megállapítja: „Évtizedes megfigyeléseimnek eredményeképpen merem állítani, hogy a presbiterek és más egyháztagok ellenzékeskedésének, passiv resistenciájának van oka, mely minden esetben a lelkészben keresendő.“ Ezt a megállapítását, amelyben általánosít, a következőkben korlátozza, amikor azt vallja, hogy „nagyon sajnálatos, de való, hogy sok lelkipásztorunk nem áll hivatása magasztán: igehirdetői kötelességét elhanyagolja, küldetésével, hatalmával nem él, de inkább visszaél vele, leplezetlenül csak egyéni érdekeit hajhássza, sokszor magánélete sem olyan, amit példásnak mondhatnánk.“ Megállapítja tovább, hogy az „hierarchikus diktátura“ nem menti meg az egyházat, mert nagyon szükséges a szigorú egyházi fegyelem, de ez legelső sorban a lelkészekre alkalmazandó. „mert a

papnak szája őrzi a tudományt és törvényt várnak tőle, mert a Seregek Urának követe ő.“ Olyan legyen ő, hogy a legmélyebb tisztelettel tekintsünk reá, a legteljesebb bizalommal fordulhassunk hozzá lelki válságunkban és a legalázatosabb lélekkel fogadhassuk el tőle a Hit vigasztaló szavait, az Úrvacsora szentségét, és ha úgy kell, megérdemelt feddés minden nemét.“ Amint előbbi cikkünkben az egyházfegyelmet sürgető lelkipásztor-testvérünknek igazat adtunk, úgy most — ugyanazon igazság érdekében — igazat kell adnunk levélíró világi testvérünknek is. *Igaza van mind a két félnek, csak annak nincs igaza, aki a baj okát csak az egyik oldalon keresi és a felelősséget csak az egyik félre kívánja áthárítani.* A fájdalmas tény az, hogy az erkölcsi fegyelem megbomlott úgy a lelkészi karban, mint a hívek sorában és a baj elhatalmasodását mutatja az a további tény, hogy mind a két félnek a szószólói elsősorban nem önmagukban, hanem a szembenálló félben keresik a baj gyökerét. A kérdés megoldásának is csak egyetlenegy lehetősége van, ha a református keresztyén ember bűnbánattartásához fordulunk, amelyel az jellem, hogy minden baj okát elsősorban önmagában keresi meg és első sorban önmagát helyezi az Isten ítélete alá. Keserűi Dajka János püspök a Báthori Gábor léha és zuhlott kora után, a Bethlen Gábor uralkodása kezdetén általános nemzeti bűnbánattartást sürgetett. Mi is ma általános bűnbánattartásra kellene felhívjuk nemcsak a lelkipásztorokat, de a híveket is és az egész erdélyi magyar nemzetet. *Egytetemes egyházfegyelem kell nekünk, de egytetemes nemzetfegyelemmel együtt. Csak egy nem kell, nem kell hierarchikus diktátura, tehát nem kell papuralom, tehát nem kell epizkopátizmus, de nem kell libertinizmus sem!* Valóban sokan nem járnak templomba a lelkipásztor miatt, de hányan vannak, akik nem járnak templomba a jó lelkipásztor dacára sem!

„**Lelkész-nyomor.**“ Ma erről is beszélhetünk. De nemcsak, mint szórványos esetről, hanem a legnagyobb általánosságban, mint uralkodó hajról. Eunnél a kérdésnél ismét egy derék ref. világi hívünk levelére kell hivatkoznunk. Levélíró testvérünk önnfoga megnyugtatóására a következő kérdéseket veti fel: „Illelékes tényezők szerint hol és milyen segélyre számíthat egy éhhalállal küzködő és a legborzasztóbb gondolatokkal foglalkozó református pap? Van-e létjogosultsága a külmiszió számára való gyűjtésnek, amikor itthon a református papok egymásután vetik magukat a vonat kerekei alá, mivel még a betevő falatot is nélkülözik? — Helyén való-e, hogy pl. csak az egyetemi menza javára adakozzunk százakat és ezreket akkor, amikor aztán a kész papoknak puliszkára sem jut? Ma, amikor — folytatja a levélíró — minden csöpp elhullott vérünkkel a fajunk életét rövidítjük, igazán elérkezettnek látszik az idő ahhoz, hogy ne térjünk szó nélkül napirendre az eset felett.“ Mi a mi feleletünk erre a szorongó lélekből fakadt nyilatkozatra? Az első kérdésre azt feleljük, hogy lelkészeink igazi segélyforrását csak az igazi élő tőke képezheti, mert méltó a munkás az ő bérére. Pillanatnyilag épen az elmaradt államsegélyek kifizetése segíthetne a helyzeten. Más segélyforrást nem ismerünk, mert egyházunk csekély anyagi erejét az iskolafenntartás egészen kimeríti. A második kérdésre azt feleljük, hogy meggyőződésünk sze-

rint a külmisziói adakozások a belkőni célokra való adományokból semmit sem vonnak el, sőt még megnyitják az áldozatos adakozás lehetőségét. *Amiképpen a külmiszió belső lendítő kereke a belmiszióknak, úgy hajtóereje az áldozatkészségnek is.* Harmadszor, ne gondoljuk, hogy a menzák olyan nagyon nyelnék az ezreket! Bár nyelnék, mert közvetve ez is javára válnék sok nyomorral küzködő és taníttató lelkésznek. Levélíró-testvérünk azonban nemcsak felveti lelke szorongató kérdéseit, de kezdeményező tette is veti magát. „Tessék — mondja — pl. a Króniká-ban, vagy a Kéz a kézben c. fejléc alatt a nyomorral küzdő és az élet legprimitívebb feltételeit is nélkülöző református papokat is nyilvántartani s akkor a menzának szánt összeget és a külmisziói persely tartalmát, továbbá a megajánlott (nem a kirótt) egyházi adómat is nekik küldöm.“ Ez utóbbi ajánlatot azzal a korrekcióval fogadjuk el, hogy *ezennel gyűjtést indítunk azoknak a lelkész-gyermekeknek a számára, akik valamelyik kolozsvári iskolában tanulnak, mert az élet nyomorúságát elsősorban azok a lelkészek hordozzák, akiknek gyermekeik taníttatásáról kell gondoskodniuk.* A beérkezett adományokat nyilvánosan nyugtázzuk és összegyűjtve az illető iskolák pénztárába fizetjük tandíjak, konviktusi hátrálékok és tartozások fedezésére. *A szeretetnek ez a szolidaritása építi közöttünk az Istenországa munkájának nagy szolidaritását is.* T. S.

K É Z A K É Z B E N

— Az Ifjúsági Keresztélyi Egyesület Szénior Osztályának rovata. —
Rovátvezető: László Dezső.

Az ifj. ker. egyesület szenior osztálya a'apelvei.

I. Név: Ifjúsági Keresztélyen Egyesület Szénior Osztálya. (I. K. E. Sz. O.) — II. Vezérige: Mimódon őrizheti meg az ifjú az ő útját, hanem a te beszéded megtartása által. Zsolt. 119:9. — III. Cél: 1. Az I. K. E. vezetőit és végzett tagjait lelki- és munkaközösségben együtt tartani. 2. Az I. K. E.-ben állandó munkaszervet biztosítani. — IV. Szervezet: Az I. K. E. Sz. O., mint az I. K. E.-nek szervezete, annak céljával, munkájával, közösségével és terhével teljes egységet (szolidaritást) érez és vállal. Szerves kapcsolatban lévén így az Anyaszentegyházzal. V. Tagok: a) Aki az I. K. E.-nek rendes tagja volt s bennmaradását illetve a Sz. O.-ba való belépését szeniori konferencián való megjelenésével, illetve írásban kifejezte vagy ezután kifejezi; b) Aki az I. K. E.-nek vezető munkása, vagy szívvel-lelékkel barátja, (tehát theol. tanár, lelkész. tanító, tanár, lévita s bármely u. n.

világi foglalkozású ember) amennyiben a Sz. O.-ba való belépését szenior konferencián való részvétellel vagy írásban kifejezi. A Sz. O. és minden szenior tag benne van az I. K. E.-ben, úgy mint bármelyik rendes tag. VI. Munka: Az I. K. E. Sz. O. tagjai: 1. mind csendes órákban, mind ifj. bibliakörükben, imádságaikban hordozzák az ifjúság gondját, különösen szerda este, mely az I. K. E. imánapja; 2. tevékeny keresztélyen munkát végeznek az ifjúság közt azon a helyen, ahol vannak s e munkát mind teljesebben igyekeznek az I. K. E.-hez kapcsolni; 3. állandó kapcsolatot tartanak fent az I. K. E.-vel, ismerik az I. K. E. mindenkori életmozzanatait, az I. K. E. valamennyi gyűlésén képviselve is vannak egy kiküldött által, készek az esetleg igényelt munkára az ifj. konferenciákon, vagy az I. K. E. szervezett munkáiban sajátos, külön feladatra; 4. állandó kapcsolatot